

Так, сівба проса після гороху забезпечувала прибавку врожаю порівняно з попередником озимий ріпак від 1,2 ц/га до 5,6 ц/га та від 2,6 ц/га до 8,2 ц/га. Значний вплив на врожайність здійснювали мінеральні добрива. Прибавка врожаю від застосування мінеральних добрив складала від 18,9 ц/га до 19,2 ц/га залежно від варіанта. Максимальний рівень рентабельності - 93,2% - відмічений у варіанті, де оранка на глибину 20-22 см із застосуванням мінеральних добрив - $N_{45}P_{30}$.

Висновки та пропозиції. З метою забезпечення максимальної економічної ефективності при вирощуванні проса в проміжних посівах на зрошенні Півдня України рекомендуємо товаровиробникам застосовувати наступний агротехнічний комплекс. Після збирання гороху на зерно внести мінеральні добрива з розрахунку $N_{45}P_{30}$ діючої речовини, слідом провести оранку на глибину 20-22 см. Перед сівбою зробити культивуацію з боронуванням на глибину загорання насіння. Після сівби здійснювати полив, який викликає сходи, нормою 350 м³/га. Вегетаційні поливи починати при зниженні вологості в активному шарі (0-50 см) до 65-70% найменшої вологості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. - Вид. 2-е без змін.-К.: КНЕУ, 2006.- 292 с.
2. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України/ Редкол.: М.В.Зубець та ін. - К.: Аграрна наука, 2010.- 986 с.
3. Аверчев О.В., Ушкаренко В.О. Просо – на півдні України/ Монографія. – Херсон. – Олді плюс, 2007.- 196 с.

УДК: 338.43:633.853.49: (477.72)

СТАН ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ РІПАКУ І ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Білошкуренко Л.Д. – асистент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Ріпак є цінною олійною культурою, продукти переробки якої користуються попитом у багатьох галузях економіки. Формування і функціонування ринку ріпаку та продуктів його переробки має важливе значення для ефективного розвитку олієжирового підкомплексу України. Висока ліквідність насіння ріпаку на ринках України та світу зумовлює нарощування його виробництва для забезпечення переробних підприємств олієжирового підкомплексу сировиною, потреб підприємств харчової і хімічної промисловості олією, що сприяє підвищенню їх експортних можливостей, вирішенню проблеми продовольчої, екологічної і енергетичної безпеки держави.

З початку економічних реформ в Україні вирощування олійних культур було одним з небагатьох напрямів галузі рослинництва, який не зазнав значного спаду обсягів виробництва. У цей час із ріпакової олії в Україні починають

виготовляти дизельне біопаливо, значні обсяги ріпаку експортують за кордон. Нині в Україні спостерігається складна ситуація на ринку ріпаку та продуктів його переробки, що характеризується нестабільністю обсягів виробництва ріпакового насіння, скороченням експорту, неузгодженістю взаємозв'язків між виробничою й переробною сферами, відсутністю виваженої державної політики щодо розвитку ріпакового олієпродуктового підкомплексу.

Стан вивчення проблеми. Проблему формування ефективних механізмів функціонування аграрно-продовольчих ринків, побудови адаптивних функціонально-компонентних елементів пристосування його до сучасних реалій з урахуванням міжнародних, територіальних і галузевих особливостей, досліджувала низка вчених-економістів: П.І. Голідуцький, Ю.С. Коваленко, М.Ю. Коренська, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, Т.Г. Дудар та інші.

Проблеми ефективності виробництва ріпаку та продуктів його переробки недостатньо досліджені на регіональному рівні, та, зокрема, у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області.

Умови та методика проведення досліджень. Результати досліджень отримано за рахунок спостереження і порівняння статистичних матеріалів, їх обробки та аналізу, інформації щодо функціонування ринку насіння ріпаку і ріпакової олії у Херсонській області. Метою дослідження є аналіз сучасного стану виробництва ріпаку у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області та визначення економічної ефективності виробництва ріпаку, підвищення ефективності виробництва ріпаку і продуктів його переробки. Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти, наукові публікації, статистична науково-аналітична інформація та поточна звітність (форми №50-с.г.) сільськогосподарських підприємств Херсонської області.

Результати досліджень. З кожним роком дедалі чіткіше простежується тенденція до збільшення попиту на ріпак і продукти його первинної переробки. Це пояснюється тим, що в світі ріпакову олію значно частіше стали використовувати як первинну сировину для виробництва біологічного палива – біодизеля. Великий попит на внутрішньому та зовнішньому ринку на ріпак зумовлює збільшення його виробництва.

Вирощування олійних культур є важливою складовою стратегії економічного розвитку держави. Протягом останнього десятиріччя спостерігається стала тенденція розширення посівних площ олійних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. Україна займає провідні позиції з виробництва насіння соняшнику, забезпечуючи в окремі роки 15 – 16 % його загальносвітового обсягу. По виробництву і посівах на світових ринках ріпаку Україна посідає 22 місце. Виробництво ріпаку розповсюджено в усіх областях України. Значні площі під ріпаком зайнято в областях Південного регіону, а саме, в Одеській області – 12,5 % посівних площ, Миколаївській – 7,9 %, Херсонській – 5,6 %.

Для оцінки стану виробництва валової продукції ріпаку у Херсонській області розглянемо динаміку його валового збору (табл. 1).

Таблиця 1 - Динаміка виробництва валової продукції ріпаку в Херсонській області за роками, тис. т

Валовий збір, тис. т	Роки									2010 р. у % до 2000 р.
	2000	2001	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Ріпак	7,1	12,4	4,5	12,9	16,0	55,0	126,1	76,9	116,9	1646,4

Джерело: За даними Статистичного щорічника Херсонської області за 2010 р.

Аналіз даних табл.1 свідчить про те, що з 2000 по 2010 роки обсяги виробництва валової продукції ріпаку щорічно зростають, що обумовлено збільшенням попиту на ріпакову олію. Річний приріст валового збору ріпаку за останні 11 років становив – 1546,4 %.

Обсяги виробництва валової продукції ріпаку залежать від урожайності цієї культури. Розглянемо врожайність насіння ріпаку у господарствах Херсонської області за останні 11 років (табл. 2).

Аналіз показників табл. 2 свідчить про те, що врожайність ріпаку значно коливається за роками. Найменша врожайність – 6,5 ц/га спостерігалась у 2002 році, а найвища – 15,8 ц/га у 2010 р. Це свідчить про те, що Херсонщина має усі необхідні умови для досягнення високої ефективності виробництва ріпаку.

Таблиця 2 - Показники динаміки врожайності ріпаку в Херсонській області, ц/га

Показники	Роки									2010 р. у % до 2000 р.
	2000	2001	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Урожайність, ц/га	8,0	12,3	11,6	13,0	11,6	11,4	13,4	11,5	15,8	197,5

Джерело: за даними Статистичного щорічника Херсонської області за 2010 р.

Підвищення ефективності вирощування ріпаку можливе при дотриманні технології виробництва, застосування як інтенсивних, так і раціональних технологій його вирощування, залученні необхідних фінансових та матеріальних ресурсів. Це сприятиме як підвищенню продуктивності культури, так і зниженню собівартості одиниці продукції.

Величина собівартості зумовлює конкурентоспроможність продукції і суттєво впливає на фінансові результати аграрних підприємств області. У сучасних умовах спостерігається значне підвищення рівня собівартості продукції за рахунок недопоставки сільському господарству добрив, засобів захисту рослин, палива, різким зростанням цін на них та інше.

Рівень собівартості продукції залежить від виходу продукції і витрат на її виробництво. Розглянемо динаміку собівартості 1 ц насіння ріпаку в господарствах Херсонській області, використовуючи дані табл. 3.

Таблиця 3 - Динаміка собівартості 1 ц насіння ріпаку в господарствах Херсонській області, грн.

Показники	Роки					2010 р. у % до 2006 р.
	2006	2007	2008	2009	2010	
Собівартість 1 ц, грн.	70,92	106,15	121,90	140,83	177,74	250,6

Джерело: за даними Статистичного збірника Херсонської області за 2010 р.

Аналіз даних табл. 3 свідчить про те, що собівартість ріпаку з кожним роком зростає. Так, у 2010 р. вона дорівнювала 177,74 грн/ц, у 2009 р. – 140,83 грн/ц, а в 2006 – 70,92 грн/ц. Собівартість виробництва ріпаку у 2010 р. перевищила цей показник у 2009 р. – на 25,96 грн. Узагалі, за останні п'ять років собівартість ріпаку щорічно зростала на 28,0 грн. Зростання витрат на виробництво ріпаку на Херсонщині пов'язано з високими цінами на паливно-мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин, запасні частини тощо. Собівартість 1 ц ріпаку за останні два роки збільшилась на більш як 36 грн/ц. У 2009 р. вона становила 140,83 грн/ц, а у 2010 р. – 177,74 грн/ц.

Собівартість ріпаку є вартісною категорією, яка вважається одним із важливих показників ефективності суспільного виробництва та кожного окремого підприємства. У собівартості узагальнюються всі витрати у розрахунку на одиницю виробленої продукції. На собівартість ріпаку впливають такі фактори, як урожайність, валовий збір та затрати виробництва на 1 га посіву. Зниження собівартості виробництва насіння ріпаку є важливою умовою підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва і зміцнення фінансового стану підприємства. У структурі витрат на виробництво ріпаку за елементами у 2010 р. найбільш питому вагу займали витрати на орендну плату за земельні частки – 17,5 %, на оплату праці – 16,82 %, на нафтопродукти – 14,92 %, на насіння – 13,97 %, що у сукупності складає – 63,22 % від усіх виробничих витрат.

Прибуток і доходи є важливими узагальнюючими показниками економічної ефективності господарської діяльності підприємств. Аналіз прибутку і доходів є одним із важливих засобів пошуку резервів підвищення ефективності та якості роботи, зміцнення фінансового стану і всієї економіки сільськогосподарських підприємств. Розглянемо показники економічної ефективності виробництва і збуту ріпаку за останні роки (табл. 4).

Таблиця 4 - Показники економічної ефективності виробництва ріпаку в господарствах Херсонської області

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до	
				2008 р.	2009 р.
Площа посіву, тис. га	93,3	67,0	74,0	79,3	110,4
Урожайність, ц/га	13,4	11,5	15,8	117,9	137,4
Валовий збір, тис. ц	1252	772	1171	93,5	151,7
Собівартість 1 ц, грн.	121,90	140,83	177,74	145,6	125,9
Реалізовано ріпаку всього, тис. ц	815,8	601,7	80,45	98,6	133,7
Рівень товарності, %	65,2	77,9	68,7	3,5 в. п.	-9,2 в. п.
Вартість реалізованої продукції, тис. грн.	177828	138078	207843	116,9	150,5
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	217,98	229,48	258,35	118,5	112,6
Комерційна собівартість 1 ц ріпаку, грн.	158,69	190,11	216,55	136,5	113,9
Повна собівартість реалізації продукції, тис. грн.	129459	114389	174214	134,6	152,3
Прибуток (+), збиток (-), тис. грн.	48369	23689	33629	69,5	142,0
Рівень рентабельності, %	37,4	20,7	19,3	- 18,1 в. п.	- 1,0 в. п.

Джерело: розраховано автором за статистичними даними.

Аналіз показників економічної ефективності виробництва ріпаку в Херсонській області свідчить про те, що у 2010 р. від вирощування ріпаку господарства області отримали прибуток у сумі 33629 тис. грн., що на 30,5 % менше, ніж у 2008 р., і на 42 % більше порівняно з 2009 р. Виробництво ріпаку є рентабельним, хоча порівняно із 2008 р. рентабельність зменшилась на 18,1 %. У 2010 р. спостерігалось збільшення ціни реалізації 1 ц ріпаку на 18,5 %, або на 40,37 грн., тоді як собівартість виробництва зросла на 45,6 %, або на 55,64 грн.

Рівень товарності ріпаку у 2008 р. становив 65,2 %, тоді як у 2010 р. – 68,7 %. Виробнича собівартість у 2010 р. дорівнювала 177,74 грн. за 1 ц, а повна собівартість – 216,55 грн. за 1 ц. Ця тенденція свідчить про те, що дуже значними для господарств - виробників ріпаку є витрати на збут, які суттєво зросли у 2010 р. Однак реалізаційна ціна ріпаку у 2010 р. – 216,55 грн. за 1 ц покривала всі затрати, хоча рівень рентабельності був найменшим за аналізований період.

Спад виробництва спостерігається на переробних підприємствах ріпакового підкомплексу Херсонської області, що обумовлено масовим вивозом ріпаку за межі області і експортом його до країн ЄС як сировини для виробництва біодизеля.

На Херсонщині потужності підприємств з виготовлення біопалива не значні – складають 14,2 тис. т. Ціни, що склалися на сировину і допоміжні матеріали, роблять виробництво біодизелю в області низькорентабельним. Якщо при реалізації ріпакового насіння господарства отримують прибуток у розмірі 418 грн/т, то при його переробці на біодизель – лише 132,0 грн/т, тобто різниця в прибутку становить 286,0 грн/т, а в рівні рентабельності – 14,0 % (табл. 5).

Таблиця 5 - Ефективність переробки насіння ріпаку на біодизель у розрахунку на 1 т насіння

Показники реалізації 1 т насіння ріпаку у 2010 році	
Собівартість, грн.	2165,5
Реалізаційна ціна, грн.	2583,5
Прибуток, грн.	418,0
Рівень рентабельності, %	19,3
Показники виробництва біодизеля з 1 т насіння ріпаку	
Собівартість, грн.	2165,5
Витрати на переробку, грн.	322,0
Разом затрат, грн.	2487,5
Вихід біодизеля, кг	335,0
Вартість, грн.	1584,0
Вихід шроту, кг	575,0
Вартість шроту, грн.	1035,0
Вартість продукції всього, грн.	2619,0
Рівень рентабельності, %	5,3

Джерело: розраховано автором.

Отже, за умов, що склалися, необхідна державна підтримка виробництва біодизеля в Україні. Щоб переробляти насіння ріпаку на біодизель в Україні було вигідно, на нашу думку необхідно щоб держава виділяла дотації у розмірі 280-300 грн/т.

Для більш ефективного розвитку галузі ріпаківництва у Херсонській області необхідно об'єднати зусилля господарської діяльності всіх учасників на основі розвитку договірних відносин та орієнтацією на нарощування виробництва якісної сировини, нових продуктів переробки та реалізації кінцевої продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках. При цьому потрібно виконувати Програму розвитку ріпаківництва в Україні на 2008-2015 р., в якій передбачається освоєння іноземних технологій, що забезпечують якість виробництва ріпакової олії на рівні світових стандартів.

Залежність від імпорту нафти розглядається в багатьох країнах як питання національної енергетичної безпеки, а рівень енергетичної безпеки України з її 75-80 % залежності від імпорту нафти значно перевищує відповідні рівні США та країн ЄС. У масштабах України при переробці 80 % врожаю ріпаку, зібраного з площі понад 2 млн. га за врожайності 28 ц/га, можна забезпечити виробництво на рівні 2,0 млн. тонн біодизельного пального. Україна, яка задекларувала наміри співпрацювати з країнами ЄС, повинна виробляти і споживати у 2010 р. не менш як 529 тис. тонн біопалива. Обсяг фінансування Програми – 8 млрд. 904,9 млн. грн., у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 69,7 млн. грн. Таке співвідношення, коли частка державного фінансування становить менше 1 %, звичайно викликає певні сумніви у можливостях державного впливу на реалізацію Програми.

На сьогодні в Херсонській області існує досить широкий спектр ініціатив з організації виробництва біодизелю. На даний час потужності підприємств з виготовленням біопалива складають 14,2 тис. т. Основним виробником біопалива в регіоні є завод з виробництва біодизельного палива в смт. Зеленівка, який належить ПП «Лібер». Продуктивність заводу становить 10 тис. т на рік. Виробляють біодизель для власних потреб ТОВ «Янтар-Біокомплекс» в с. Станіслав Білозерського району – 1 тис. т на рік, ТД «Адамс» в с. Петровське Білозерського району – 100 т на рік.

В Україні економічна підтримка сільськогосподарських товаровиробників здійснюється переважно через комплекс програм, кожна з яких має на меті зростання ефективності та доходності виробництва. Велике значення для розвитку олієнасіництва є біржова торгівля, яку з метою прискорення трансформаційних процесів в аграрній сфері необхідно застосовувати та удосконалювати. У Херсонській області на сьогодні діють дві біржі: Херсонська товарно-сировинна біржа «Кристал» і Херсонська філія Київської агропромислової біржі (ХФКАПБ). У регіонах області створено і діє 15 агроторгових домів, такі, як ТОВ «Нововоронцовський агроторговий дім», ТОВ «Корвет» у Голопристанському районі. У Херсонській області діють близько 200 посередників з купівлі-продажу насіння. Серед них офіційно зареєстровано лише 14 %.

Потребує уваги і цінова політика держави стосовно сільгоспвиробників. Цінова диспропорція між промисловими і сільськогосподарськими галузями призвела до кризової ситуації. Стабілізація фінансового стану підприємств, які займаються вирощуванням технічних культур, передбачає і вдосконалення системи кредитування. Високий рівень банківських ставок по кредитах не дозволяє більшості підприємств користуватися такими послугами.

Висновки та пропозиції. Таким чином, стабілізація розвитку ріпаківництва і виробництва дизельного біопалива можлива лише за умов: забезпечення

сільгоспвиробників високопродуктивними насінневими матеріалами, створення сировинної бази для виробництва біодизелю, державної підтримки виробництва ріпаку та його переробки на біопальне, розроблення законодавчо-нормативної бази з питань виробництва і використання дизельного біопалива, стимулювання інвестицій у виробництво біопалива. За ґрунтово-кліматичними умовами територія Херсонської області сприятлива для вирощування ріпаку. В окремі роки його врожайність була на 23,0-29,1 % вищою, ніж в середньому по Україні, а врожай 2010 р. становив 117,1 тис. тонн насіння, або 5,54 % загального валового збору України. Виробництво ріпаку на Херсонщині повторює загальнонаціональні тенденції екстенсивного розвитку галузі, але при цьому залишаючись прибутковою сільськогосподарською культурою аграрного сектора регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Статистичний щорічник Херсонської області за 2010 р. // За ред. В.А. Вознюка. – м. Херсон: Головне управління статистики у Херсонській області. - 2011. – 508 с.
2. Кваша С.М. Конкуренентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку/ Кваша С.М., Голомша Н.Є. // Економіка АПК. - №10. – 2006 р. – с. 99-104.
3. Фаїзов А.В. Економічний механізм формування і функціонування ринку ріпаку та продуктів його переробки: Автореферат / Фаїзов А.В. // К., 2006. – с. 19.
4. Осипенко П. Ріпакова заковика / Осипенко П. // Агробізнес сьогодні, - 2007. - №1-2. – с. 28.
5. Мельник Ю.Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 р. і шляхи забезпечення інноваційного розвитку // Мельник Ю.Ф., Саблук П.Т. // Економіка АПК. – 2009. - №1. – с. 3-15.
6. Явора Г.В. Ринок ріпакового насіння та олії: тенденції і перспективи / Явора Г.В. // Економіка АПК. - №2. – с.121-125.

УДК 633.31

СЕЛЕКЦІЯ ЛЮЦЕРНИ СИНЬОГІБРИДНОЇ НА НОСІВСЬКІЙ СЕЛЕКЦІЙНО-ДОСЛІДНІЙ СТАНЦІЇ (до 100-річчя Носівської селекційно-дослідної станції)

Боженко А.І. – к. с.-г. н., Носівська селекційно-дослідна станція

Постановка проблеми. Забезпечення тваринництва повноцінними кормами тісно пов'язане з вирощуванням високих урожаїв багаторічних бобових трав, особливо конюшини та люцерни, на долю яких припадає лівова частка посівів у структурі посівних площ різних природно-економічних районів і екологічних умов.